

Тернопільська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 3
з поглибленим вивченням іноземних мов
Тернопільської міської ради
Тернопільської області

*На VIII міський конкурс
«Парадигма освітніх інновацій - 2021»,
напрям «Школа – простір без
насильства»*

МОДЕЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА, ДОБРОЗИЧЛИВОГО ДО ДІТЕЙ

*Роботу підготувала
вчитель початкових класів
Тернопільської спеціалізованої школи
І-ІІІ ст. № 3 з поглибленим вивченням
іноземних мов
Кріль Олена Павлівна*

Тернопіль 2020

Дитинство, щаслива і безтурботна пора, радість та позитив – такі асоціації виникають у більшості з нас, коли ми чуємо слово «діти». Діти... Найбільш захищена в кожній країні категорія населення. Скільки законів, конвенцій, меморандумів прийнято у світі на захист прав дитини! Скільки розмов, телевізійних програм, присвячених цій темі, скільки проведено заходів до Міжнародного дня захисту дітей! І не перелічити. Та водночас діти продовжують залишатися найбільш вразливою та незахищеною частиною суспільства. А все тому, що з огляду на свій вік, недостатність знань та брак життєвого досвіду дитина не в змозі самотужки захистити себе, коли це буває потрібно. І цей захист, як не дивно, потрібен їй іноді у місці, яке покликане бути місцем дитячої радості та світла – школі.

Як добре, що вже давно відійшли в минуле негативні «виховні надбання» старих шкіл: «ослячі» лави, побиття різками за ті чи інші провини, биття по пальцях за некаліграфічне письмо, покарання на кшталт «Іди, стань в кут і подумай над своєю поведінкою». Сучасним дітям такі засоби впливу вже здаються дикими і, звісно, неприйнятними. На зміну старій пострадянській школі з авторитарним стилем викладання прийшла Нова українська школа, яка пропагує дитиноцентризм і доброзичливе ставлення до здобувачів освіти. Основним завданням сучасної школи, що підтверджує Міністерство освіти і науки України та Міжнародна організація ЮНІСЕФ, є побудова нового освітнього простору, головними засадами якого є створення безпечного освітнього середовища, а також забезпечення прав, свобод та інтересів дітей.

Але чи можемо ми з упевненістю сказати, що прояви насильства повністю зникли в сучасній школі? Сказати, що нам вдалося в нашому розвинутому суспільстві в кожній школі створити атмосферу радості, щастя і гармонії для кожної без винятку дитини?

На превеликий жаль, ні! І найбільш поширеною проблемою насильства у школі, за результатами дослідження, проведеного Фондом ООН ЮНІСЕФ у 2017 році, є проблема булінгу в українських школах.

Булінг (цькування) – це діяння або бездіяльність учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному та фізичному насильстві, агресивна поведінка дітей одне до одного, яка має на меті принизити, залякати, часто супроводжується фізичним насиллям, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

За результатами дослідження, проведеного Фондом ООН ЮНІСЕФ, 67% дітей в Україні стикалися з проблемою булінгу, а 24% дітей стали жертвами цього явища. За даними опитування HBSC 2018 року, серед дітей віком від 10 до 17 років, 35% опитаних брали участь в ображанні/приниженні, а 37,9% були жертвами образ, знущань та принижень інших підлітків. Уповноважений Президента України з прав дитини Микола Кулеба повідомляє, що 89% молоді вважає булінг справжньою проблемою в українських школах, яка негативно впливає на дітей. Отже, як бачимо, це поширена проблема в сучасному українському суспільстві, і найгостріше вона постає в освітньому середовищі, де дитина проводить більшу частину свого повсякденного життя. У місці, яке має бути максимально доброзичливим та комфортним для кожного учасника навчального процесу.

Працюю вчителем у школі вже 26-й рік і з власних спостережень можу виділити ще 2 інших можливих види насильства стосовно дитини: з боку окремих вчителів та з боку деяких батьків. Ось ці три види насильства у школі і способи їх запобігання та уникнення я хочу розглянути і проаналізувати у своїй роботі.

У період підготовки до написання цієї роботи я провела анонімне анкетування теперішніх та колишніх учнів різних шкіл міста Тернополя (Додаток 1). Усього в опитуванні взяло участь 56 респондентів, які відповідали на такі запитання: «Чи відчували ви прояви булінгу у школі?», «Чи були випадки, коли вас ображали і принижували вчителі?», «З приводу чого було

наси́льство у школі і в який період навчання воно відбувалося?», «Чи розповідали ви комусь про проблему і хто вам допоміг її вирішити?». А також було поставлене одне розгорнуте запитання: «Як, на вашу думку, можна протидіяти проблемі булінгу в школі?».

Отже, згідно з результатами опитування:

- ✓ 60,7 % дітей відчували на собі проблему булінгу від однокласників тою чи іншою;
- ✓ 51,8% відчували образу й приниження від деяких учителів;
- ✓ 67,4 % дітей не розповідали про свою проблему нікому з дорослих і намагалися самотужки її вирішити.

Які ж причини цькування з боку однолітків та недоброзичливого ставлення з боку деяких вчителів?

Опитування показало, що це були:

- ✓ власна думка, яка відрізнялася від думки інших (67,5 %);
- ✓ зовнішність (40 %);
- ✓ без будь-яких видимих причин (27,5 %);
- ✓ матеріальний статус (15 %).

Чому мене, учителя початкових класів, так хвилює проблема насильства у школі? Адже, як стверджують більшість опитаних дітей, булінг частіше спостерігається в середній або старшій школі. А в початкових класах, де діти постійно перебувають під наглядом учителя й батьків, таке явище трапляється не так часто. Але саме як вчитель початкових класів за роки вивчення й аналізу порушеної проблеми, можу стверджувати, що перші прояви майбутнього булінгу, якщо такі трапляються, помітні вже у початкових класах. І велика відповідальність за те, проявиться насильство у старшій школі чи ні, лежить на вчителях початкової школи. Адже саме в період, коли формується класний колектив, коли закладаються основи товариського спілкування й поваги до однокласників, учитель початкової школи повинен бути максимально уважним до кожної дитини, а також обережним у своїх висловлюваннях та зауваженнях на адресу того чи іншого учня. Часто саме дії і слова вчителя у

стосунку до окремої дитини, його некоректні та грубі зауваження стають сигналом для інших дітей і собі цькувати однокласника. Іноді від деяких педагогів лунають такі фрази: «Через Софійку у вас сьогодні не буде перерви», «Андрійко нам зіпсував весь урок», «Подякуйте Петрику, що ми не підемо сьогодні на вулицю» та ін. Такі висловлювання є **неприпустимими!** Тому побажання і застереження до роботи вчителя початкових класів я виклала у такій пам'ятці:

Пам'ятка для вчителя

«Як не спровокувати булінг своїми діями»

1. Будьте максимально коректними та виваженими у своїх діях та висловлюваннях на адресу дітей.
2. Приймайте різні точки зору і заохочуйте учнів відстоювати свою позицію.
3. Сприймайте кожну дитину як особистість і ставтеся до неї з повагою.
4. Усі учні - рівні, недопустимо когось виділяти, а когось принижувати.
5. Не сваріть і не висміюйте дитину за допущену помилку, давайте зрозуміти, що помилятися – не соромно.
6. Якщо є потреба зробити зауваження, зробіть це наодинці, а не перед усім класом.
7. Не оголошуйте у голос перед усіма учнями результати діагностичних чи самостійних робіт і не супроводжуйте їх негативними коментарями.
8. Будьте надзвичайно уважним до психологічного стану кожної дитини, формуйте доброзичливі й довірливі стосунки з усіма учнями класу. Щоб у разі потреби учень міг підійти зі своєю проблемою до вчителя як до друга, а не боятися вас, як суворого наставника.

У своєму класі ми з дітьми разом розробили і прийняли правила спілкування, які діють саме в нас, роздрукували їх і розвішали в полі зору дітей: «Ми – дружні», «Ми поважаємо кожного», «Ми завжди допомагаємо один одному», «Ми не насміхаємось і не прозиваємось» та ін. І в разі

порушення якогось правила однокласники самі вказують товаришеві на правило, якого він не дотримався.

Так що ж все-таки спонукає деяких дітей стати булерами? Усе залежить від мети, яку кривдник переслідує. Здебільшого булер так самостверджується в колективі. Потік негативної інформації з екрана телевізора чи з Інтернету, агресивні комп'ютерні ігри теж можуть спонукати дитину до жорстокої поведінки. Також причиною подібних вчинків може бути насильство в сім'ї, коли батьки змушують дитину робити те, чого вона не хоче. Якщо дитина стає свідком такого насильства в сім'ї, у подальшому вона «переносить» цей негатив на інших.

Я вважаю, що було б дуже добре, починаючи із середньої школи, ввести у школі години психології, де б професійні психологи у формі тренінгів та цікавих ігор з дітьми обговорювалися такі питання: «Як протидіяти булінгу?», «Як побороти свою невпевненість?», «Чому з одними дружать, а з іншими ні?», «Сучасне суспільство – суспільство толерантних людей» та ін. Після таких занять дитина охочіше могла б ділитися своїми проблемами з психологом та радитися з ним щодо шляхів вирішення.

Що завжди насторожує мене в поведінці учнів, що ж для мене стає отим «тривожним дзвіночком», коли я розумію, що потрібна моя максимальна увага та професіоналізм, щоб запобігти проявам булінгу?

- ✓ Якщо в класі є дитина, якій неохоче дають руку інші діти, коли йдуть на прогулянку.
- ✓ Якщо є дитина, з якою ніхто не хоче сидіти за партою.
- ✓ Якщо є дитина з фізичними вадами (зору, мовлення, із зайвою вагою тіла та ін.) чи інвалідністю.
- ✓ Якщо є дитина, яку ніколи не запрошують однокласники на день народження.
- ✓ Якщо є так звана «дитина-вискочка», яка нікому не дає сказати слова своїми швидкими відповідями (діти не люблять «занадто розумних»).

Якщо у вашому класі є хтось із таких дітей, будьте особливо уважні, щоб вчасно зреагувати на прояви неприязні до них, яка з часом в середній школі може перерости в булінг. Адже, як свідчать результати опитування учнів, учителі часто ігнорують приниження та прояви недобррозичливого ставлення одних дітей до інших. Найбільш вразливими до булінгу є сором'язливі, зі зразковою поведінкою діти, а також діти, які, в силу різних життєвих обставин, «замкнуті в собі», закриті для спілкування. Найчастіше вони піддаються цькуванню з боку однолітків за свій зовнішній вигляд, переконання, поведінку, а також через різні життєві обставини тощо. Що ж робити вчителю, якщо він помітив таке цькування у своєму класі? Насварити того, хто ображає? Це дасть тимчасовий результат. Тоді ображати почнуть, коли вчителя не буде в класі.

Що роблю в таких ситуаціях я? Організую та проводжу багато групових форм роботи з дітьми, розподіляючи ролі по-різному. (Додаток 2) Хай сором'язлива, невпевнена в собі дитина «приміряє» час від часу на себе роль капітана або ведучого, а я лагідно й коректно допоможу їй подолати невпевненість та страх виступу перед аудиторією. Якщо така дитина робить хоч найменший успіх, обов'язково зауважую це і хвалю її перед усім класом. Намагаюся бути дуже уважною до емоційного стану кожної дитини. Якщо мене щось насторожує, кличу тихенько до себе, і ми ведемо розмову «на вушко». Також з досвіду скажу, що значно більший і потужніший виховний вплив на дітей має не читання нотацій, не критика негідних вчинків або нечемних хлопчиків чи дівчаток, а навпаки, виділення й підкреслення чийогось доброго ставлення до іншого, благородного вчинку тощо. Мої учні часто чують від мене: «Ви – найдобріші діти у світі. Я горджуся вами!», «Як мені було приємно сьогодні бачити, коли Іринка впала, а ви швиденько допомогли їй підвестися та ще й запитали, чи у неї все добре», «Я просто щаслива навчати таких чуйних дітей, бо у вас дуже добрі сердечка» та ін. Це варто бачити, як діти виростають у своїх очах та очах своїх друзів після почутого! Як вони намагаються відповідати і надалі такій високій оцінці

вчителя! Повірте, якщо діти вас поважають і ви для них є авторитетом, вони зроблять все для того, щоб частіше чути подібні слова похвали від вас.

Не скажу, звісно, що в моїй роботі з дітьми все проходить гладко й безтурботно. Основна проблема – це велика кількість дітей у класі, і ти іноді фізично не можеш усе помітити. Як би українській школі став у пригоді досвід закордонних колег, де наповнення класів не більше 20 – 24 дітей і є один, а то й два помічники вчителя! Зараз у моєму класі навчається і дитина-інвалід, і дитина, яка заїкається, і дитина із зайвою вагою, тобто дітки, які трішечки відрізняються від інших. А всі ми знаємо, що діти часто не сприймають і не приймають того, хто не такий, як усі. І мені довелося докласти чимало зусиль, педагогічних та психологічних умінь і навичок, щоб не тільки навчити дітей сприймати їх такими, як вони є, а й допомагати цим діткам, підтримувати, підбадьорювати та в разі потреби захищати їх. Я твердо переконана: жодна дитина в класі не повинна почуватися некомфортно! І тривожним сигналом для батьків і вчителя має стати факт, коли дитина скаржить, що не хоче йти в школу. Якщо дитина часто приходиться з поганим настроєм або не має бажання ходити до школи, батькам необхідно поговорити з нею. Потрібно бути делікатними, адже у такий момент дитина може бути вразливою і їй, можливо, неприємно говорити про це. Бажано створити довірливу атмосферу, погуляти разом і відверто поспілкуватися. І обов'язково розповісти про цю ситуацію класному керівнику, щоб далі діяти разом.

Нова українська школа дає безліч можливостей для організації спільної роботи дітей: створення цікавих колективних проєктів, робота в малих та великих групах, використання сучасних ігрових технологій на уроках та під час проведення ранкових зустрічей. Ранкові кола допомагають мені налаштувати клас на роботу протягом дня, знайти спільні інтереси, здружити дітей, бо в атмосфері взаємоповаги ми обговорюємо цікаві теми чи важливі питання. (Додаток 2). Практика ранкових зустрічей сприяє розвитку соціальних навичок, а саме: розвитку емпатії, толерантному ставленню один до одного, розумінню точки зору інших дітей. Ось деякі теми, які я у своїй

роботі використовую для проведення таких зустрічей для запобігання проявів недоброзичливості один до одного: «Добро і зло», «Чому поганим бути легко, а добрим – складно?», «Відповідальність за свої вчинки. Обов'язок. Дисципліна», «Жити по совісті», «Дружний клас», «Дев'ять негідних речей», «Що таке толерантність?» та ін. Пропоную вправи, які можна використати, щоб зацікавити дітей цими темами: «Уявне малювання», «Модель щасливого життя», «Побажання по колу», «Один до одного», «Світлофор ввічливості», «Що в імені твоєму?». Також дуже добре зарекомендувало себе ведення щоденника вражень, куди дитина може записувати свої переживання, тривоги та радісні моменти.

Ну і, звісно, надзвичайно великий вплив на сприйняття світу та людей довкола має благодійна діяльність. Я часто проводжу зі своїми учнями благодійні заходи, і хочу запевнити усіх колег, що це один із найкращих способів виховати толерантність, співчуття та милосердя. Ми неодноразово відвідували і дитячий будинок «Малютко», і геріатричний центр для самотніх людей похилого віку, і допомагали безпритульним тваринам, і брали усім класом шефство над дітками-інвалідами. Такі зустрічі і такі добрі справи мають потужний виховний вплив на формування маленької особистості. (Додаток 2).

Що ще турбує мене, як класного керівника? Що іноді доводиться спостерігати і насильство над дитиною з боку найрідніших людей – батьків. Мова не йде про фізичні покарання, з такими, на щастя, уже за останні роки не доводилося стикатися. Мова про психологічне насильство. У чому воно проявляється? Як правило, у завищених вимогах до результатів навчання дитини, у порівнянні своєї дитини з іншою не на користь рідної дитини, у намаганні втілити в дитині власні амбіції та мрії, що не збулися. «Поки не перепишеш контрольну роботу на кращий бал, додому не повертайся!», «Ти виростеш і будеш кардіохіруром, усе інше не розглядається», «Чому в Тетянки 12, а в тебе 8, ти що дурніша від неї?» – такі та інші репліки кидають батьки своїм дітям. Звісно ж, ніби і з найкращих спонукань, але все це травмує

психіку дитини, вселяє в неї ще більшу невпевненість у своїх силах, не дає їй право вибору. Тому на батьківських зборах проводжу тренінги з батьками, на які запрошуюю кваліфікованих психологів і психотерапевтів. Разом роз'яснюємо, що батьки закладають фундамент стресостійкості й позитивного мислення дитини, упевненості у своїх силах і довірливого ставлення до людей. Батьки – це міцна опора дитини, її поради, розради і перші помічники.

Куди ж іти дитині зі своїми проблемами? До кого звернутися? До батьків – іноді соромно, а що як не зрозуміють? До вчителя – страшно, а що як висміє і насварить? Не усі батьки і не кожен учитель мають стовідсоткову довіру дітей, не кожна дитина наслідиться сама піти в кабінет шкільного психолога. Та й опитані учні скаржилися, що часто вчителі роблять вигляд, що не помічають булінгу в колективі. Тому в нашому класі ми розмістили «Скриньку довіри», куди дитина може опустити записку зі своєю скаргою чи своїми переживаннями. Я непомітно розбираю й аналізую «пошту» разом із шкільним психологом. І в разі потреби ми дуже м'яко та професійно проводимо довірливу бесіду з дитиною. Було б добре, щоб такі «Скриньки довіри» знайшли місце в кожній школі. Також кожен учень повинен знати безкоштовний номер Національної дитячої «гарячої лінії» 116-111, щоб у разі необхідності звернутися за порадою до професіоналів і не залишатися один на один зі своїми переживаннями. Головне, що повинна відчувати дитина у школі та вдома: вона захищена, і її є кому захистити! А ті, хто вчиняє булінг, повинні знати, що за це тепер несуть покарання.

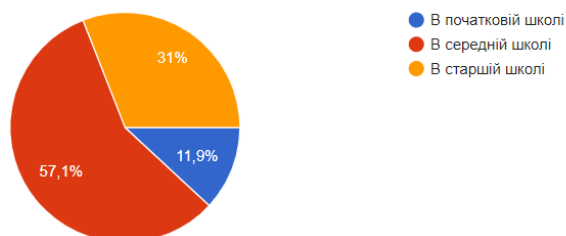
Школа відіграє важливу роль у створенні умов для здобуття учнями знань в безпечному освітньому середовищі, формуванні ставлень та навичок, які потрібні, щоб уникнути та запобігти проявам насильства, безконфліктного спілкування, ненасильницької поведінки. Вирішальна роль у протидії насильству належить педагогам. Однак навіть найуважніший вчитель не зможе самотужки справитися з проблемою булінгу, якщо така виникла. Упоратися з цією проблемою вчителі можуть тільки завдяки системному підходу та підтримці керівництва школи, батьків, представників місцевих

органів влади та громадських організацій, а також із залученням та участю самих учнів. Тож хай на вході в кожна школу дітей, батьків та педагогів зустрічає дієве гасло: **«Наша школа – школа толерантних особистостей!»**

Вопросы **Ответы 56**

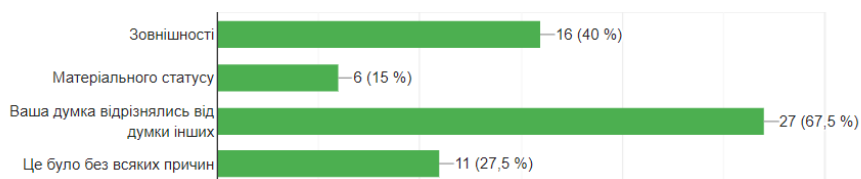
Якщо ви відчували булінг, то коли це почалося?

42 ответа

Це був булінг з приводу:

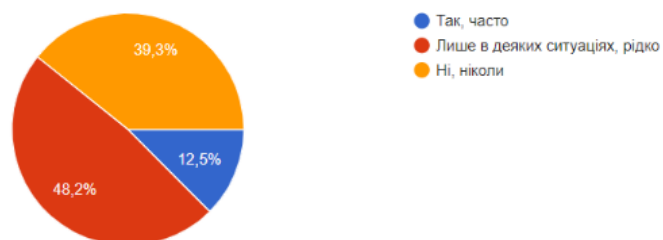
40 ответов

Вопросы **Ответы 56**

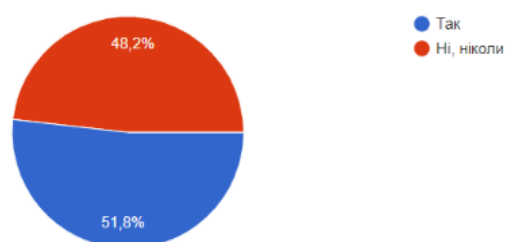
Чи відчували ви прояви булінгу від однокласників під час навчання у школі?

56 ответов

Чи відчували ви прояви булінгу від вчителів?

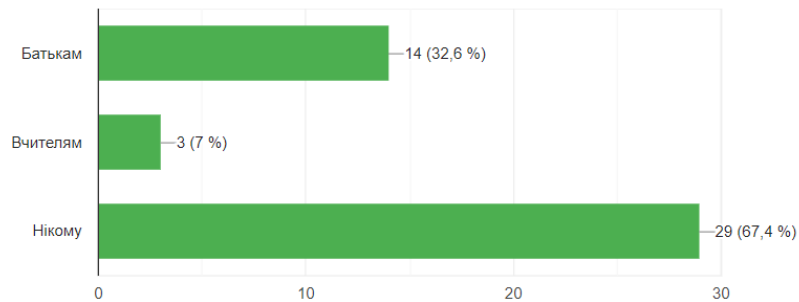
56 ответов

Вопросы **Ответы** 56

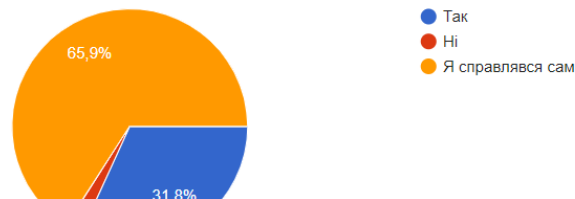
Кому ви розповідали про цю проблему?

43 ответа

Чи допомагали вам батьки/вчителі вирішити проблему?

44 ответа

Вопросы **Ответы** 56

Як, на вашу думку, можна протидіяти проблемі булінгу у школі?

27 ответов

Потрібно, щоб кожен батьки правильно виховували своїх дітей і навчили їх не ображати інших

Приймати на роботу тільки кваліфікованих, психологічно стійких викладачів, які мали досвід спілкування з дітьми і які можуть поводитись професійно, а не переходити міру і показувати власну неприязнь до учня, який висловлює свою думку

Я, думаю, щоб протидіяти цій проблемі потрібно ввести консультації зі шкільним психологом, який буде допомагати та підтримувати. Також він зможе донести це класному керівнику або директору школи, які зможуть піднести це на вищий рівень і запобігти гірким наслідкам.

Це завжди було і буде. 😊

Більше говорити вчителям на цю тему.

Проводити з дітьми лекції, але в грайливого формату, починати варто ще з початкових класів і пояснити чому так не варто робити. Ні в якому разі не піднімати голос

Це повинна бути праця батьків разом із вчителями на користь дітям.

Ранкова зустріч

Робота в групі

Презентація проекту

Ідемо до маленьких друзів
в дитячий будинок «Малятко»

З благодійною акцією для безпритульних тварин в «Ноїв ковчег»

Використані джерела

1. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. / Андрєєнкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. – К.: ТОВ «Агентство Україна», 2019. – 132 с.
2. Ранкові зустрічі гуманістичного спрямування для 2 класу / Терєфера А. Б. – Кам'янець-Подільський, 2018. – 58 с.
3. Як протидіяти булінгу: консультує міністр юстиції Павло Петренко. – Режим доступу: <https://dzerkalo.media/news/yak-protidiyati-bulingu-konsultue-ministr-yustitsii-pavlo-petrenko>.
4. Режим доступу: <https://stopbullying.com.ua/>
5. Що таке булінг, як його розпізнати та як діяти сторонам конфлікту? Консультація Міністерства юстиції в межах проєкту «Я маю право». – Режим доступу: <https://kyivobljust.gov.ua/news/direction/scho-take-buling-yak-yogo-rozpiznati-ta-yak-diyati-storonam-konfliktu-konsultatsiya-ministerstva-yustitsii>